

УДК 81'42(07):811.11

Наталія Горобченко

**ЗНАННЯ, НАВИЧКИ ТА ВМІННЯ ДЛЯ НАВЧАННЯ НАПИСАННЯ
ДИСКУРСУ-ОПISУ/РОЗПОВІДІ**

У статті розглядається питання оволодіння писемним мовленням майбутніх учителів німецької мови. Досліджуються знання, навички та вміння для навчання написання дискурсу-опису/розповіді.

Ключові слова: вміння побудови дискурсу, змістовна, комунікативна та структурна цілісність.

Natalia Gorobchenko

**ЗНАНИЯ, НАВЫКИ И УМЕНИЯ ДЛЯ ОБУЧЕНИЯ НАПИСАНИЯ
ДИСКУРСА-ОПИСАНИЯ/ПОВЕСТВОВАНИЯ**

The article deals with a question of acquirement of written speech of future German language teachers. It analyzes knowledge, skills and habits for teaching discourse-description/narration in writing.

Key words: skills of a discourse construction, content, communicative and structure integrity.

**KNOWLEDGE, SKILLS AND HABITS FOR TEACHING
DISCOURSE-DESCRIPTION/NARRATION**

Наталія Горобченко

В статье рассматривается вопрос овладения письменной речью будущих учителей немецкого языка. Исследуются знания, навыки и умения для обучения написания дискурса-описания/повествования.

Ключевые слова: умения построения дискурса, содержательная, коммуникативная и структурная целостность.

У сучасній методиці навчання практичного володіння іноземною мовою (ІМ) визначається як оволодіння основними мовленнєвими вміннями, або дискурсивними вміннями, і вони повинні складати ядро змісту навчання писемного мовлення (ПМ). Дискурсивні вміння, в свою чергу, визначаються як уміння оперувати дискурсивною стратегією, тобто певними діями та операціями, які складають писемну мовленнєву діяльність.

Перейдемо до розгляду кожного з представлених компонентів змісту навчання написання дискурсу-опису/розповіді .

Центральне місце в змісті формування писемної мовленнєвої компетенції необхідно надати **вмінням побудови дискурсу**, тобто у вузькому значенні мова йде про зміст формування дискурсивної компетенції.

Відповідно до І курсу навчання написання дискурсу-опису/розповіді мається на увазі вміння, які пов'язані із загальними закономірностями побудови дискурсу/тексту. На основі етапів дискурсивної стратегії – етапів осмисленої побудови дискурсу, та дій того, хто пише (оскільки вони в дискурсивній стратегії відповідають дискурсивним умінням), розглянемо більш конкретніше.

Перший етап створення дискурсу – підготовчий етап – характеризується вмінням мотиваційно-цільового аналізу змісту тексту. Це вміння представляє собою наступне:

- 1) вміння аналізувати ситуацію письма [2], під якими розуміється аналіз теми й основної думки повідомлення, формування уявлення про адресата (про його/її чекання, мовний та мовленнєвий досвід) і розуміння мети майбутнього мовленнєвого вчинку;

- 2) вміння вибрати функціонально-смісловий (семантичний) тип тексту, під якими розуміється вміння співвідносити тему, основну думку і передбачуваний зміст майбутнього повідомлення з одним із функціонально-смісловим типом тексту – описом чи розповіддю. Визначення типу повідомлення дозволить

вибрати адекватні способи планування матеріалу, способи введення і розвитку основної думки, які відповідатимуть останнім засобам зв'язності;

3) вміння відбирати релевантну інформацію, які передбачають сформованість навичок використання різних прийомів початку написання висловлювання. Такими прийомами є: „мозковий штурм” (brainstorming [6]); „вільне письмо” (freewriting); побудова схем (diagramming, looping, clustering etc. [3]); бесіда (das Gespräch [6]); відповіді на запитання (die Antworten auf die Fragen [6]);

4) вміння виділяти основне у майбутньому тексті. Особливу увагу слід звернути на поняттях тема (широке явище) і основна думка (вузьке поняття). При цьому необхідно вміти звузити тему, вміти відрізнити основну думку від мети повідомлення;

5) вміння формулювати основну думку [1]. Основна думка повідомлення формулюється у тематичному реченні. Вона може вводитися різними способами: найменування, уточнення, перерахування, конкретизація, доповнення та ін.

Отже, від умінь аналізувати ситуацію письма, вибрати функціонально-смісловий тип тексту, відбирати релевантну інформацію, виділяти основне у майбутньому тексті, формулювати основну думку залежить правильність орієнтування в змісті тексту. Ці вміння забезпечують **змістову цілісність** тексту.

Другий етап створення дискурсу – етап планування писемного висловлювання – характеризується вмінням планувати та організовувати матеріал. Складниками цього вміння є:

1) вміння побудови плану майбутнього писемного повідомлення є одним з багатьох умінь, яке знайоме студентам із досвіду практики мовлення рідною мовою. Побудова плану має велике значення у процесі вдосконалення культури мислення, покращенні логіки і т.д. Психологи стверджують, що побудова плану є цінною опорою запам'ятовування. Плани бувають: прості і складні, у

вигляді речень різних видів (повні, називні); у вигляді опорних або ключових слів.

2) вміння вибору адекватних способів введення і розвитку тези. При навчанні письма рідною мовою цьому питанню приділяється менше уваги. Але ми вважаємо, що саме від розуміння яким чином/способом розвивається основна думка в описі чи розповіді, великою мірою залежить „якість” тексту.

Формування писемної мовленнєвої компетенції, а саме навчання базових дискурсивних умінь створення цілісного тексту можна формувати лише на прикладі конкретних текстів. Тому більш доречно, на наш погляд, і це підтверджується Програмою (2004) [4], зупинитися на способах розвитку тези, які відносяться до функціонально-сміслових типів тексту „опис” і „розповідь”. При вивченні способів розвитку тези, студенти повинні зрозуміти, що конкретизація, уточнення і доповнення є загальними й обов’язковими для всіх типів дискурсу. Безумовно, що в описі та розповіді основна думка повинна конкретизуватися, ілюструватися прикладами, додатковими фактами, аргументами (у роздумі і полеміці). Але важливіше знати, яким чином це відбувається.

3) вміння вибору способу викладу думок. Тобто індуктивний, дедуктивний або комбінований способи викладу думок [2]. Студенти повинні оволодіти вміннями будувати і розвивати основну думку повідомлення, вибираючи спосіб повідомлення від часткового до загального або навпаки, розрізняти тематичне речення (формує основну думку абзацу) та речення-клінчер (повторює або перефразовує цю думку в кінці абзацу), наявність якого є структурною особливістю абзаців дедуктивного типу.

Отже, від умінь побудови плану письмового тексту, вибору адекватних способів розвитку тези і викладу думок залежить адекватність розвитку думки у тексті. Ці вміння забезпечують **комунікативну цілісність** тексту.

Третій етап створення дискурсу – етап реалізації плану висловлювання – характеризується вмінням продукувати текст. Це вміння утворює складне мовленнєве вміння послідовного викладу тексту.

Складниками цього мовленнєвого вміння, слідом за О. В. Горбуновим (1999), ми вважаємо: вміння формулювати тезу; вміння вводити і розвивати тезу; вміння висловлювати думку адекватним способом; навички граматичного, лексичного і стилістичного оформлення тексту; вміння забезпечувати змістову, комунікативну структурну цілісність тексту (зв'язність).

Таким чином, на цьому етапі проходить реалізація навичок і вмінь, які забезпечують наявність всіх параметрів цілісності писемного дискурсу.

Отже, від умінь формулювати, вводити і розвивати тезу; висловлювати думку адекватним способом; навичок грамотного лексичного і стилістичного оформлення тексту; умінь забезпечувати змістову, комунікативну та структурну цілісність тексту залежить вміння продукувати сам текст. Ці вміння забезпечують **змістову, комунікативну, структурну цілісність** тексту.

Четвертий етап створення дискурсу – етап зіставлення з початковим планом висловлювання – характеризується вмінням саморедагувати або вмінням інтерпретувати власний дискурс.

Важливо зазначити, що особливість інтерпретації при саморедагуванні полягає в тому, що той, хто пише, виступає одночасно в ролі читача свого власного письмового тексту. Йому зрозумілі значення свого дискурсу, оскільки він сам створює ці значення. Тому потрібно вміти відділяти себе як автора тексту від останнього, вміти дивитися на текст з боку іншого читача. Навчити саморедагування означає навчити критики власного тексту [2].

Самовиправлення включає дві стадії: інтерпретації написаного з виявленням помилок і виправлення помилок у процесі переписування, тобто побудова другого варіанту дискурсу. Крім того, необхідно володіти метакомунікацією (металінгвістичною комунікацією), тобто не лише інтуїтивне впізнавання

помилки, а й вміння адекватно сформулювати помилку, а також способи її виправлення.

Отже, від умінь саморедагувати або вмінь інтерпретувати власний дискурс залежить вміння співставляти текст з початковим планом висловлювання. Ці вміння забезпечують змістову, комунікативну, структурну цілісність тексту.

Підсумуємо викладене вище, зазначимо вміння побудови дискурсу-опису/розповіді: вміння аналізувати ситуацію письма; вміння вибирати функціонально-смісловий (семантичний) тип тексту; вміння відбирати релевантну інформацію; вміння виділити основне в майбутньому тексті; вміння формулювати основну думку; вміння побудови плану майбутнього писемного повідомлення; вміння вибору адекватних способів введення і розвитку тези; вміння вибору способу викладу думок; вміння формулювати тезу; вміння вводити і розвивати тезу; вміння висловлювати думку адекватним способом; навички грамотного лексичного і стилістичного оформлення тексту; вміння забезпечувати структурну цілісність тексту (зв'язність); вміння аналізувати ситуацію письмового спілкування; вміння визначати функціонально-смісловий тип писемного висловлювання; вміння визначати змістові блоки у тексті, виділяти основну інформацію; вміння визначати способи розвитку тези і способи викладу думок; вміння аналізувати засоби мовної реалізації; вміння аналізувати використання міжфразових зв'язків.

Зазначені вміння є **загальними** для написання дискурсів описового і розповідного характеру. У зв'язку зі специфікою початкового ступеня навчання ПМ необхідно зосередити увагу на загальних універсальних вміннях, оскільки основне завдання I курсу навчання полягає в тому, щоб навчити студентів основам побудови дискурсу/тексту.

Дискурсивні вміння складають **ядро** змісту навчання ПМ. Але ми розглядаємо зміст навчання письма як зміст формування писемної мовленнєвої компетенції. Поняття „дискурс”, „комунікація”, „комунікативна компетенція”

тісно пов'язані. В основі цих понять – взаємодія лінгвістичних факторів спілкування. Варто зазначити, що комунікативна компетенція у ПМ – це, перш за все, дискурсивна компетенція, оскільки той, хто пише, має вміти створювати писемний дискурс [5]. Спілкування – комунікація – характеризується „обмінами дискурсів”. Але у створенні дискурсу задіяні й інші види комунікативної компетенції. Тобто, знання, навички і вміння, які складають ці компетенції, також, на нашу думку, мають входити у зміст навчання письма:

1. **Знання** правил функціонування мовних одиниць у мовленні (лінгвістична компетенція), вміння описувати явища мови і мовлення, також уміння формулювати помилки (металінгвістична компетенція).

2. **Знання** студентом предмета висловлювання, що відображає **знання** оточуючого світу (предметна компетенція). Предметна компетенція формується у процесі ознайомлення з особливостями функціонально-сміслових типів дискурсу „опис” і „розповідь” та пов'язана з лінгвістичною компетенцією, оскільки концептуальна картина світу відображається у мовній.

3. **Знання** особливостей ситуації письма, особливостей функціонально-сміслових типів тексту, особливостей жанру тексту і **вміння** орієнтуватися у ситуації писемного спілкування (виділяти основну думку, мету висловлювання), орієнтуватися в аудиторії (вміння оцінити читача), вибирати функціонально-смісловий тип та жанр тексту (соціолінгвістична компетенція, яка проявляється вже у самій дискурсивній стратегії, наприклад, на етапі орієнтування у ситуації спілкування). У деяких методичних роботах поняття типу і жанру тексту „зливаються”, тобто маються на увазі тексти, що належать до певного функціонального стилю [6]. У цьому значенні використовується також термін „вид” тексту [6]. У нашому дослідженні критерієм для належності тексту до функціонально-сміслового типу – опис чи розповідь – є його композиційна будова. Жанр тексту характеризує його належність до функціонального стилю. Наприклад, щоденник, особистий лист відносяться до

побутово-розмовного стилю; діловий лист і різні типи ділових паперів – до офіційно-ділового стилю.

4. **Знання** особливостей побудови німецького абзацу (його композиційної схеми), комунікативних актів зачину, кінцівки, актів, що відображають своє відношення до об'єктів опису чи розповіді, і, відповідно, **вмінь** побудови зазначених типів текстів й мовленнєвих актів (соціокультурна компетенція).

5. У межах стратегічної компетенції на I курсі необхідні **знання** засобів структурного зв'язку речень для заповнення студентом прогалін у знаннях мовного коду, синонімів, лексичних засобів з узагальнюючим значенням, навички і вміння використання цих засобів, а також специфічних умінь користуватися довідковою літературою, словниками.

Проведений вище аналіз знань, навичок й умінь, які складають різні компетенції, підтверджує думку про взаємодію і „збіг” компетенцій, тобто про перенесення знань, навичок й умінь із одного виду компетенції в інший. Так, вміння орієнтуватися у ситуації спілкування – це вміння, яке складає соціолінгвістичну компетенцію, але при побудові дискурсу це вміння одночасно є дискурсивним, оскільки дискурс необхідно будувати адекватно ситуації спілкування. Це саме можна сказати і про інші компетенції. Беручи кожен окремо, компетенція ще не означає здатність створювати дискурс. Дискурсивна компетенція є тим ядром, навколо якого об'єднуються інші компетенції з метою побудови дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бориско Н. Ф. Структура и содержание иноязычной коммуникативно-профессиональной компетенции у будущих учителей иностранного языка // Теоретичні питання освіти та виховання: Зб. наук. праць. – Вип. 17. – К.: Вид. Центр КНЛУ, 2001. – С. 16–19.
2. Горбунов А. В. Методика обучения сочинению-объяснению и

- сочинению-аргументации на основе целостного подхода: Дис. .канд. пед. наук: 13.00.02. – Улан-Удэ, 1999. – 186 с.
3. Brown D., Burnette B. Criteria for writers. – N.Y.: Holt, Rinehart and Winston, 1987. – P. 221–224.
 4. Curriculum für den Sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen. – К.: Ленвіт, 2004. – 256 с. (німецькою мовою).
 5. Glaboniat M., Müller M., Schmitz H., Rusch P., Wertenschlag L. Profile Deutsch. Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen. – Berlin, Munchen...: Langenscheidt, 2002. – 167 S. – CD-ROM.
 6. Hairston M. C. Successful Writing. 2d edition. – N.Y.: W.W. Norton and Co., 1986. – 238 p.